

СЕМАНТИЧНИЙ ПРОСТІР ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОЛЬОРОНОЗВАМИ *ЗЕЛЕНИЙ / GREEN / GRÜN* В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ

Кузнєцова Д. Ю., Спіцина В. Є.

Київський національний лінгвістичний університет

Статтю присвячено зіставленню українських, англійських та німецьких фразеологічних одиниць з кольоронозвами *зелений / green / grün*, що є мовними знаками, які відповідають уявленням і поняттям людини про цей колір. У результаті проведеного аналізу встановлено семантичний діапазон досліджуваних одиниць, з'ясовано їхню національну специфіку та міжмовні подібності, розроблено типологію тематичних груп.

Ключові слова: кольоронозва, зелений колір, фразеологічні одиниці, семантика, зіставний аспект

Статья посвящена сопоставлению украинских, английских и немецких фразеологических единиц с цветообозначениями *зелений / green / grün*, которые являются языковыми знаками, отвечающим представлениям и понятиям человека про этот цвет. В результате проведенного анализа установлен семантический диапазон исследуемых единиц, определены их национальная специфика и межъязыковое подобие, разработана типология тематических групп.

Ключевые слова: цветообозначение, зеленый цвет, фразеологические единицы, семантика, сопоставительный аспект.

This article presents a contrastive study of Ukrainian, English and German phraseological units with the colour name *зелений / green / grün*, which is the language sign used for the verbal representation of the corresponding colour. The analysis of the units under study has resulted in the establishment of their semantic potential, defining their national specificity and interlingual similarity, elaboration of their thematic typology.

Key words: colour name, the green colour, phraseological unit, semantics, contrastive aspect.

Багатство колірної лексики в мові пояснюється важливістю зорових вражень як одного з джерел пізнання навколишнього світу. Колірні ознаки матеріальних об'єктів абстрагуються свідомістю людини та набувають самостійного існування в різноманітних сферах духовного досвіду людства – від найдавніших знакових систем міфології і фольклору до сучасного мистецтва [11, с. 627]. Не випадково кольори постійно привертають увагу науковців і досліджуються в межах різних наукових напрямів, як-то: фізичному, психологічному, філософському, мистецтвознавчому, лінгвістичному тощо.

Філологічні дослідження колористики, представлені різними підходами, методами і завданнями, мають тривалу історію. Лінгвісти зосереджують увагу на зв'язку і взаємодії між концептуалізацією кольору носіями мови і розвитком словника кольоронозв у мові [12], на психолінгвістичних [4], когнітивних [2] та структурно-семантичних аспектах номінацій кольору [6; 9], на функціонуванні кольоронозв у художньому мовленні [1; 3]. Звертаючись до колористики прямо чи опосередковано, науковці відзначають її значущість у творенні індивідуальної картини світу [8], розглядають колір як своєрідну культурну доміную, що репрезентує систему ціннісних орієнтирів [7] тощо.

Проте попри всю різноманітність робіт і підходів до дослідження назв кольорів у сучасному мовознавстві проблема лінгвального представлення кольору, як і раніше, залишається відкритою. **Актуальність** статті зумовлена загальною спрямованістю сучасних філологічних досліджень на комплексне вивчення фразеологічних одиниць, що сприяє розкриттю національної доміную культур. Дослідження семантики фразеологічних одиниць з компонентом “кольоронозва”

є важливим тому, що дозволяє визначити та зіставити пов'язані з ними уявлення, які існують у свідомості сучасних носіїв мов. Відтак **об'єктом** дослідження у статті є українські, англійські та німецькі фразеологізми з кольороноазвами *зелений / green / grün*, а його предметом – зіставлення цих одиниць у семантичному аспекті. **Матеріалом** дослідження слугує корпус фразеології з кольороноазвами *зелений / green / grün*, укладений шляхом суцільної добірки з тлумачних, фразеологічних, етимологічних та інших словників.

Колір є інформаційно та емоційно значущою характеристикою життєвого досвіду людини. Колірне сприйняття є не пасивним спогляданням світу, а активною і живою взаємодією з навколишнім середовищем, спрямованою на пристосування людини до оточення і її виживання в ньому [14, с. 17]. Відповідно, процес сприйняття кольору не може бути простим результатом роботи сенсорно-моторної системи людини. Він тісно пов'язаний з такими когнітивними процесами, як мислення, пам'ять, а також з афективною стороною психіки, оскільки “людина завжди сприймає і переосмислює досвід за певного емоційно-оцінного до нього ставлення” [4, с. 69]. Цікаву думку про співвідношення емоцій і кольорів висловив П. В. Яньшин, припустивши, що в кольорі відбувається візуалізація емоційного досвіду. У зовнішньому щодо людини світі те, що суб'єктивно переживається як емоція, існує у формі кольорів, а у формі колорита людині властиво бачити емоції [10, с. 35]. Завдяки своїй конкретності та раціональності створений кольоровий образ дозволяє кодувати великий обсяг емоційної інформації, не переобтяжуючи когнітивну систему.

У системі мови кольори отримують вербальне втілення у вигляді кольороноазв, які, слідом за Л. А. Ковбасюк, розуміємо як мовні знаки, що відповідають певним відчуттям, враженням, уявленням, поняттям людини про колір [6, с. 1]. Лексичне значення кольороноазви включає денотативне значення, що являє собою її об'єктивний та смисловий аспекти, та конотативне значення, що доповнює її предметно-логічний зміст суб'єктивними відтінками оцінки, емоційності, експресивності, а також відтінками, зумовленими соціальними, ідеологічними, культурними аспектами комунікації [15, с. 249]. Вивчення семантики кольороноазв *зелений / green / grün* дозволяє зробити висновок про її багатозначність та змістовну амбівалентність, що пояснюють особливостями фізичної природи цього кольору, а саме різницею у сприйнятті світла та його відтінків [5].

Денотативне значення зеленого кольору – це “колір листя та рослин”, що є спільним для української, англійської та німецької мов. Так, яскраво-зелені, смарагдові, яблунові відтінки, пов'язані з царством рослин, традиційно вважають символами життя, росту, гармонії та здоров'я. Негативне значення базується на схожості певного відтінку із забарвленням продуктів розпаду: збляклі, отруйно-зелені або сіруваті відтінки асоціюються зі смертю, хворобами, психологічними розладами [там само]. Відповідно, в досліджуваних мовах фразеологічні одиниці з компонентом *зелений / green / grün* характеризують як позитивну аксіологічну маркованість, наприклад, англ. *in the green* ‘у розквіті сил’, нім. *grünes Licht geben* ‘дати дозвіл займатися чимось’, так і негативну, наприклад, укр. *нудьга зелена* ‘назва депресивного стану людини’, нім. *auf keinen grünen Zweig kommen* ‘не маги успіху’ тощо.

У сучасних українській, англійській та німецькій мовах частина фразеологічних одиниць з компонентом *зелений / green / grün* корелюють із тематичною групою ПРИРОДА, позначаючи об'єкти природного середовища, назви природних феноменів, а також аспекти сільськогосподарської та природоохоронної діяльності, наприклад: укр. *зелені бактерії* ‘мікроорганізми, що містять хлорофіл і засвоюють вуглекислий газ’, *зелена аптека* ‘дикорослі лікарські рослини’, *зелений театр* ‘літній театр серед зелені’, *зелений патруль* ‘громадська група, що здійснює нагляд за рослинністю, охороняє її’, *зелений туризм* ‘відпочинок у сільській місцевості, яка приваблює своєю недоторканою природою, пам'ятками історії та природи’; *зелений рух* ‘діяльність у галузі охорони довкілля’; англ. *green winter* ‘зима без снігу’, *green roof* ‘дах, укритий рослинами’,

green fence ‘живопліт’, *green belt* ‘ділянка в місті, де заборонене будівництво’, *green policy* ‘політика, що забезпечує більш надійний захист навколишнього середовища’, *green ban* ‘заборона профспілок на будь-яке будівництво, що може зашкодити довкіллю’, *green footprint* ‘вплив будівництва на навколишнє середовище’; нім. *Grünes Geld* ‘гроші, які можна отримати завдяки інвестиціям у будь-які фонди, що займаються виробництвом екологічно чистої продукції’, *grüne Lungen* ‘парк у центрі міста, що забезпечує екологічно чисте середовище’, *im Grünen / bei Mutter Grün* ‘на відкритому повітрі, на природі’, *Grüne Woche* (зелений тиждень) ‘офіційна назва сільськогосподарського конгресу в Німеччині’.

Іншою спільною рисою семантики фразеологізмів з кольороназвами *зелений / green / grün* у досліджуваних мовах є представлення різнобічної інформації про людину. В межах цієї тематичної групи виділяємо одиниці на позначення біофізіологічних характеристик людини, як-от:

– стану здоров’я: укр. *зелений, як огірочок* ‘здорова, повна енергії людина’, *в очах зеленіє* ‘погано почуватися’; англ. *to be green around the gills* ‘відчувати нудоту’, *green death* (sl.) ‘діарея’, *green rot* ‘гангрена’; нім. *der grüne Star* ‘глаукома’, *grün und gelb schlagen* ‘бути в синцях’, *es wurde ihm grün und gelb vor den Augen* ‘в очах у нього потемніло’;

– віку: англ. *green at heart* ‘молодий душею’, *in the green* ‘у розквіті сил’; нім. *ein grüner Junge* ‘молода людина’;

– психоемоційного стану: англ. *to be green with envy* ‘позеленіти від заздрощів’; нім. *grün und gelb im Gesicht werden* ‘позеленіти від заздрощів’.

Характерними лише для української мови є фразеологічні одиниці *напитися до зелених чортиків, до зеленого змія, воювати із зеленим змієм, жертва зеленого змія*, значення яких пов’язане з алкоголем та його шкідливим впливом на людину. На думку деяких дослідників, етимологічно ці вирази походять від поетичного звороту *зелене вино*, що отримало свою назву від кольору продукту (винограду), з якого його виготовляли [13, с. 83]. Вважається, що образ зеленого змія бере свій початок у Біблії, від міфічного змія-спокусника, а також має асоціативний зв’язок з лексемою *зілля*, семантичний розвиток якої відбувався в такому напрямку: ‘трав’яні рослини’ > ‘лікарські рослини’ > ‘отрута’ > ‘чарівне зілля для приворотів’ [там само, с. 215]. Відповідно, в семантичному плані вираз *зелений змії* інтегрує значення зілля, вина і спокусника і є евфемістичним позначенням алкогольних напоїв.

У межах тематичної групи ЛЮДИНА в досліджуваних мовах виділяємо фразеологічні одиниці, які вербалізують психосоціальні властивості людини, а саме:

– риси характеру: нім. *sich grün machen* ‘переоцінювати себе’, *sich über der Knie loben* ‘занадто вихвалитися’, *wie grün und gelb geschissen aussehen* ‘не мати смаку’;

– міжособистісні стосунки: *nicht grün sein* ‘недолюблювати когось’;

– професійну належність: укр. *зелені беретти* ‘бійці прикордонної служби України’; англ. *Green Berets* ‘війська спеціального призначення США’, *Green Jackets* ‘англійські солдати’, нім. *Grüne Gurke* ‘працівник митниці Німеччини’;

– сферу інтересів: англ. *to have green fingers*, нім. *green thumb, eine grüne Hand haben* ‘бути гарним садівником’.

Як відомо, нестигли фрукти звичайно зеленого кольору та непридатні для споживання. Перенесення цих характеристик на людей також знаходить своє відображення у фразеологічному фонді досліджуваних мов. Для опису людини, якій бракує життєвого або професійного досвіду, вживаються такі одиниці: англ. *greenhorn, green hand* ‘новачок’, *to be green* ‘незрілий, недосвідчений’, *not to be as green as one is cabbage-looking* ‘не бути таким дурним (недосвідченим), як здається’, *to see green in one’s eye* ‘здаватися комусь легковірним’, *green run* ‘лижня для початківців’, *green labour* ‘некваліфікована робоча сила’; нім. *jung und grün sein* ‘молодий та недосвідчений’, *noch grün hinter den Ohren sein* ‘ще губи в молоці’.

У системі колірної символіки зелений колір асоціюється зі спокоєм, повною безпекою, гармонією. Психологи пояснюють це його місцем у середині видимого спектра, що не подразнює око людини і потребує лише мінімальних зусиль для сприйняття [5]. Фразеологічні одиниці, представлені в наступній групі, об'єднує семантика свободи, сигналу до дій, відсутності заборон:

укр. *зелений коридор* 'безмитний контроль', *зелена вулиця* 'відсутність перешкод, затримок у здійсненні чого-небудь', *зелена ідеологія* 'прагнення гармонізувати відношення в системі 'людина – світ'';

англ. *green man* 'символ людської фігури на світлофорі, що позначає дозвіл на безпечний перехід дороги', *Green card* 'свідоцтво, що дає дозвіл на проживання у США за певних умов', *green room* 'кімната для відпочинку учасників та гостей телевізійних програм', *green channel* 'безмитний контроль';

нім. *grünes Licht geben* 'дати свободу дій, дозволити щось', *die grüne Welle* 'рух транспорту беззупинний'.

У корпусі досліджуваних фразеологізмів було також виокремлено ті, які корелюють зі сферою фінансів і виступають розмовними позначеннями долара, грошової одиниці США, який, як відомо, зеленого кольору: укр. *зелень*, англ. *the long green* 'долари, гроші', *green goods* 'фальшиві долари'. Крім цього, характерними лише для англійської та німецької мов є фразеологічні номінації з компонентом *зелений* на позначення грошових коштів спеціального призначення: англ. *green currencies* 'валюта країн – членів ЄС, що йде на потреби спільної сільськогосподарської політики', *green investment* 'інвестування соціально важливих проектів'; нім. *Grünes Geld* 'гроші, які можна отримати завдяки інвестиціям у будь-які фонди, що виробляють екологічно чисту продукцію'. У цих мовах результати фінансових операцій також можна представити за допомогою одиниць з корпусу дослідження: англ. *the rub of green* 'мати успіх'; нім. *auf keinen grünen Zweig kommen* 'не мати успіху в справах'.

Невелика кількість фразеологізмів з компонентом кольороназвами *зелений / green / grün* у досліджуваних мовах представлена одиницями, семантика яких корелює з тематичною групою СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ, а саме: укр. *Партія Зелених*, англ. *the Green Party* 'політична партія, члени якої виступають за захист довкілля', *green line* 'демаркаційна лінія між Ізраїлем та країнами-сусідами, встановлена після завершення арабо-ізраїльської війни 1948 – 1949 років'; нім. *grüne Minna* 'поліцейський автомобіль для перевезення арештантів', *vom grünen Tisch aus entscheiden* 'розв'язувати питання в бюрократичний спосіб'.

Таким чином, проведений у роботі зіставний аналіз фразеологізмів з кольороназвами *зелений / green / grün* у сучасних українській, англійській та німецькій мовах дозволяє зробити висновок про багатогранність та неоднорідність семантичної структури досліджуваних одиниць та переважає в них ізоморфних ознак, спрямованість на асоціативні зв'язки, схильність до реалізації лінгвокультурного потенціалу, що є характерним для одиниць вторинної номінації. Перспективним напрямом подальших наукових пошуків вважаємо комплексне дослідження номінативного простору кольороназв *зелений / green / grün* із залученням здобутків традиційної лексикології та когнітивної семантики.

Література

1. Губарева Г. А. Семантика та стилістичні функції кольоративів у поетичній мові Ліни Костенко: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 "Українська мова" / Г. А. Губарева. – Х., 2002. – 18 с.
2. Деменчук О. В. Колоративна композиція в англійській мові: когнітивно-онімасіологічний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 "Германські мови" / О. В. Деменчук. – К., 2003. – 19 с.
3. Дроботун О. М. Колористика української прози доби модернізму (на матеріалі новелістики М. Коцюбинського, О. Кобилянської, В. Винниченка): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 "Українська мова" / О. М. Дроботун. – Кіровоград, 2010. – 20 с.

4. Залевская А. А. Введение в психолингвистику: [учеб. для студ. вузов, обучающихся по филол. спец.] / Александра Александровна Залевская. – М.: Российский гос. гуманитарный ун-т, 2000. – 382 с.
5. Зелёный цвет [Электронный ресурс] // Энциклопедия знаков и символов. – Режим доступа: <http://www.znaki.chebnet.com/s10.php?id=340>.
6. Ковбасюк Л. А. Семантичний та функціональний аспекти одиниць вторинної номінації з компонентом “кольоронозва” в сучасній німецькій мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 “Германські мови” / Л. А. Ковбасюк. – К., 2004. – 22 с.
7. Кузьміна О. Б. Поетична семантика концептів “білий” – “чорний” (на матеріалі української лірики першої третини ХХ сторіччя): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / О. Б. Кузьміна. – Х., 2005. – 19 с.
8. Муляр С. П. Колористична семантика в структурі російського художнього тексту (мова поезії 70 - 80-х рр. ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / С. П. Муляр. – К., 2003. – 18 с.
9. Пастушенко Т. В. Колірна номінація як елемент вторинної мовної картини світу (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Т. В. Пастушенко. – К., 1998. – 20 с.
10. Яньшин П. В. Эмоциональный цвет. Эмоциональный компонент в психологической структуре цвета / Петр Всеволодович Яньшин. – Самара: Изд-во СамГПУ, 1996. – 218 с.
11. Allan K. The connotations of English colour terms: Colour-based X-phemisms / K. Allan // Journal of Pragmatics. – 2009. – Vol. 41. – P. 626-637.
12. Kay P., McDaniel K. The Linguistic Significance of the Meanings of Basic Color Terms / P. Kay, K. McDaniel // Language. – 1978. – Vol. 54 (3). – P. 610-646.

Довідники

11. АРФС. Англо-русский фразеологический словарь [сост. Кунин А. В.]. – М.: Гос. изд-во иностр. и национ. словарей, 1955. – 1455 с.
12. АУФС. Англо-український фразеологічний словник: Близько 30 000 фразеологічних виразів [уклад. К. Т. Баранцев]. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2003. – 1056с.
13. СРФ. Словарь русской фразеологии: Историко-этимологический справочник / [А. К. Бирих, В. М. Мокиенко, Л. И. Степанова]; [под ред. В. М. Мокиенко]. – СПб.: Фолио-Пресс, 1998. – 704с.
14. КСКТ. Краткий словарь когнитивных терминов / [Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г.]; [под ред. Е. С. Кубряковой]. – М.: МГУ, 1996. – 248 с.
15. СЛ. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / [уклад. О. Селіванова]. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
16. CED. Collins English Dictionary. – [9th ed.]. – Glasgow: HarperCollins Publishers, 2007. – 1874 p.
17. DUW. Deutsches Universalwörterbuch / [Unter Leitung von G. Drosdowski]. – Mannheim; Wien.; Zürich: Dudenverlag, 1996. – 1816 S.
18. LGDF. Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Langenscheidt Kg, 2007. – 1312 S.